

36. Osmanlı Dönemi Lübnan'da Karikatür Gazeteciliđi¹

Faruk ÖZTÜRK²

APA: Öztürk, F. (2025). Osmanlı Dönemi Lübnan'da Karikatür Gazeteciliği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 607-617. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Öz

1908 Osmanlı Anayasası, Arap basını için yeni bir soluk getirmiştir. Yetkililer, mizahî ve eleştirel gazetelerin akını karşısında şaşkına dönmüştür. Mizahî ve eleştirel anlamda, 18 gazete kurulmuş ve bu gazeteler çizim ve tasvir yoluyla yasak getiren politikalara karşı gelmiştir. Konu başlıkları, yerel yaşamın güncel meselelerinden oluşmuştur. Dili de halk arasında konuşulan samimi bir üslupla yazılmıştı. 1908-1914 yılları arasında Osmanlı dönemindeki Mizahî gazetecilik, sürenin kısalığı ve yetkililerin yeniden uyguladığı sansür nedeniyle yeterince gelişmemiştir. Aynı zamanda, dönemin ekonomik zorlukları ve basım kaynaklarının yetersizliği de bu gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle karikatür sanatı, sanatsal ve grafik anlamda tam olarak gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme süreciyle birlikte toplumsal ve siyasî eleştirilerin yansıması olarak karikatürlerin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Bu makale, Osmanlı dönemi Lübnan'da karikatür gazeteciliğinin gelişimi, dil ve sanat özellikleri ile sansürle ilişkisini incelemektedir. Karikatürlerin, mizah yoluyla halkın eleştirel görüşlerini nasıl aktardığı, otoriteye karşı dolaylı bir muhalefet aracı olarak nasıl kullanıldığı ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gazetecilik, Karikatürler, Lübnan, Osmanlı Devleti

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

FİNANSMAN: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.11.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Turkish Language and Literature Department Gümüşhane (Gümüşhane, Türkiye), **eposta:** turkceogreti-mi@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9137-8687> **ROR ID:** <https://ror.org/048b6qs33> **ISNI:** 0000 0004 0399 5672 **Crossref Funder ID:** 100018957

Cartoon Journalism in Ottoman-Era Lebanon³

Abstract

The 1908 Ottoman Constitution brought a new wave of freedom to the Arab press. The authorities were caught off guard by the sudden rise of satirical and critical newspapers. In this context, 18 satirical and critical newspapers were established, challenging restrictive policies through illustrations and cartoons. The topics primarily focused on current issues in local life. They were written in a colloquial and intimate style. However, satirical journalism during the Ottoman period between 1908 and 1914 did not fully develop due to the short duration of this era and the renewed censorship imposed by the authorities. In addition, the economic difficulties of the time and the lack of printing resources also had a negative impact on this development. As a result, the art of caricature did not reach its full artistic and graphic potential. Journalism in the Ottoman Empire, alongside the modernization process, provided an opportunity for the widespread use of caricatures as a form of social and political criticism. This article examines the development of cartoon journalism in Ottoman-era Lebanon, focusing on its linguistic and artistic features and its relationship with censorship. It explores how caricatures conveyed the public's critical views through humour and served as an indirect means of opposition against authority.

Keywords: Journalism, Caricatures, Lebanon, Ottoman Empire

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 22.11.2024-**Acceptance Date:** 20.02.2025-**Publication Date:** 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14628678>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

1908 Osmanlı Anayasası, Arap basını için yeni bir soluk getirmiştir. Yetkililer, mizahî ve eleştirel gazetelerin akını karşısında şaşkına dönmüştür. Mizahî ve eleştirel anlamda, 18 gazete kurulmuş ve bu gazeteler çizim ve tasvir yoluyla yasak getiren politikalara karşı gelmiştir. Konu başlıkları, yerel yaşamın güncel meselelerinden oluşmuştur. Dili de halk arasında konuşulan samimi bir üslupla yazılmıştı. 1908-1914 yılları arasında Osmanlı dönemindeki Mizahî gazetecilik, sürenin kısalığı ve yetkililerin yeniden uyguladığı sansür nedeniyle yeterince gelişmemiştir. Aynı zamanda, dönemin ekonomik zorlukları ve basım kaynaklarının yetersizliği de bu gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle karikatür sanatı, sanatsal ve grafik anlamda tam olarak gelişmemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazeteciliğin gelişimi, dönemin toplumsal, siyasî ve kültürel dönüşümlerine ayna tutan bir süreç olarak dikkat çeker. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketleri ile ivme kazanan Osmanlı basını, toplumun çeşitli kesimlerinin düşüncelerini, eleştirilerini ve mizah anlayışını yansıtan bir mecra haline gelmiştir. Bu dönemde, gazete sayfalarında yer bulan ve güncel olaylara, siyasî figürlere ya da toplumsal meselelere ironik bir dille yaklaşan karikatürler de Osmanlı toplumunda basın yoluyla mizahın bir aracı olarak önem kazanmıştır.

Karikatür, o dönem Osmanlı basınında sadece eğlence unsuru olarak değil, aynı zamanda halkın düşüncelerini, siyasî eleştirilerini ve sosyo-kültürel gözlemlerini ifade ettiği bir araç işlevi görmüştür. II. Abdülhamid dönemi ile birlikte sansür uygulamalarının artması, siyasî konularda doğrudan eleştiriye zorlaştırsa da karikatür sanatı, dolaylı anlatımlar ve sembollerle muhalif düşünceleri ifade edebilmenin bir yolu olmuştur. Mizah dergilerinin ve gazetelerin sayfalarında yer alan karikatürler, halkın devlet ve toplumsal yapıya dair algılarını şekillendiren ve bazı durumlarda gizli eleştiriler sunan etkili bir mecra olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş coğrafyasındaki en dinamik kültürel bölgelerden biri olan Lübnan, 19. yüzyılda Osmanlı'nın modernleşme çabaları çerçevesinde basın alanında da hareketlilik göstermiştir. Osmanlı Lübnan'ında gazetecilik, sadece haber paylaşımı değil, aynı zamanda siyasî, dinî ve kültürel tartışmaların yürütüldüğü bir mecra hâline gelmiştir. Bu makalede, Osmanlı Dönemi Lübnan'ında gazeteciliğin gelişimi, toplum üzerindeki etkileri ve bu sürecin ulus inşa süreçlerine olan katkısı ele alınacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu ve Lübnan'da Basının Doğuşu

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda Tanzimat reformları ile başlayan modernleşme süreci, basının gelişimini hızlandırmış ve basın, reformların tanıtılması için önemli bir araç haline gelmiştir. Osmanlı hükümeti, basın aracılığıyla devlete bağlılık fikrini yaymayı ve merkezî yönetimle uyumlu bir toplum inşa etmeyi amaçlamıştır (Ayalon, 1995). Lübnan'da basının gelişiminde Fransız misyoner okulları, yerel Hristiyan toplumun etkisi ve özellikle Beyrut'un kozmopolit yapısı etkili olmuştur. Bu ortamda, 1858'de Arapça olarak yayımlanan El Ahbar gibi gazeteler Osmanlı'nın merkezi ideolojisini yansıtmaktan çok yerel talepleri ve reform isteklerini öne çıkarmıştır (Magout, 2019).

Beyrut, Osmanlı döneminde Arap dünyasında gazeteciliğin merkezi konumuna gelmiştir. Lübnan'da yayımlanan Hadikatü'l Ahbar (Bahçelerin Gazetesi) gazetesi, Arapça basının öncülerinden biri olarak Osmanlı yönetiminin reform yanlısı politikalarına başlangıçta destek vermiş, ancak zamanla bölgesel özerklik taleplerine yönelik bir platform oluşturmuştur (Visser, 2014). Hadikatü'l Ahbar, okuyucularına toplumsal farkındalık kazandırarak yerel ve bölgesel sorunları Osmanlı yönetimine duyurmayı

amaçlamış, aynı zamanda Arap dilini ve kültürünü yüceltmıştır (Makdisi, 2002).

Osmanlı Dönemi Gazeteciliğinde Karikatür

19. yüzyıl Osmanlı modernleşme sürecinin bir parçası olarak basın, halkın gündelik yaşama dair eleştirilerini ifade ettiği bir araç haline gelmiştir. Gazete sayfalarında karikatürler, toplumsal ve siyasî meselelere dair Mizahî yorumların yansıdığı bir ifade biçimi olmuştur. 1908 Osmanlı Anayasası sonrası özgürlük ortamının kısa süreli de olsa güçlenmesi, Mizahî ve eleştirel yayınların artmasına yol açmıştır (Hebbet, 1908). Ancak, bu özgürlük dönemi kısa sürmüş ve sansür politikaları tekrar uygulamaya konulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme sürecinin bir parçası olarak halkın ifade özgürlüğüne olan ihtiyacını karşılamak ve toplumsal bilinç yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Osmanlı basını, ilk dönemlerde devlet politikalarına bağlı bir şekilde gelişmiş olsa da, 19. yüzyılda yurt içi ve yurt dışı kaynaklı gazetelerin etkisiyle daha eleştirel bir kimlik kazanmaya başlamıştır (Tüveynî, s. 1). Gazetecilik, Osmanlı toplumunda bilgi aktarımı, siyasî eleştiri ve toplumsal olayları tartışma mecrası olarak işlev görmüştür. Bu dönemde basının özgürlük arayışının, baskıcı yönetimlerle sürekli bir çatışma halinde olduğu görülmektedir (Tüveynî, s. 1).

Gazeteciliğin, halkın sesi olarak kamusal alandaki rolü özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte önemli ölçüde genişlemiştir. Bu dönemde artan gazetelerin sayısı ve yayımlanan eleştirel içerikler, Osmanlı toplumunun sosyo-politik yapısında dönüşümlere yol açmıştır (Tüveynî, s. 1). Osmanlı yönetimi ise, baskı ve sansür politikalarıyla gazetecilerin bu özgürlük arayışını sınırlandırmaya çalışmıştır. Ancak, gazeteciler toplumun gerçek taleplerini yansıtarak bu baskıcı uygulamalara karşı direniş göstermişlerdir. Osmanlı dönemi gazeteciliğinde, otoritenin baskılarına rağmen halkın aydınlanmasına katkı sağlama çabası, özgür düşüncenin ve eleştirel bakış açısının kalıcılığını sağlamıştır (Tüveynî, s. 1). Bu makale, Osmanlı İmparatorluğu'nda karikatürlerin gazetecilikteki yeri ve etkisini ele almaktadır.

Karikatür Gazeteciliğinin Başlangıcı

Osmanlı İmparatorluğu'nda karikatür gazeteciliği, II. Abdülhamid döneminde sansürün etkisi altında gelişmeye başlamış, özellikle mizah dergileri ile ön plana çıkmıştır. Osmanlı mizah yayınlarında, sansür nedeniyle doğrudan siyasî eleştirilerden kaçınılsa da dolaylı yollarla otoriteye yönelik eleştiriler yapılmıştır. Beyrut'ta yayımlanan mizah dergileri, karikatür sanatı ile mizahî ve eleştirel bir bakış açısını halkla buluşturmuştur (Al-Himāra, 1910).

1911 yılında, o dönemde en yüksek sayıda uzmanlaşmış yayın yapan altı Mizahî gazete yayımlandı. Bunlar: Nātūr'un al-Hamiş gazetesi, Selām'ın al-ḳalamu'l-ʿarīḏ gazetesi, Malik'in al-mudelel gazetesi, Murād'ın Assa'ḏān gazetesi, bilinmeyen kişilere ait Kereküz ve Yā'cūc ve Yā'cūc gazeteleridir. Bu kadar yüksek sayının bulunması bulaşıcı özgürlük gücüne aittir. Öylece Himāra serisinin 1910'dan 1914'e kadar süren yayınları dışında, bazı diğer yayımlar tek sayı ile de olsa devam etmiştir. Çoğu derginin çizimlerini yapan sanatçılar olarak, çinkografi uzmanları Tayāra ve Liyen ön plandadırlar.

Mizahî Yayınların Özellikleri

Mizahî gazeteler genellikle yerel yaşamı ve halkın gündelik derterini konu edinmiştir. Gazetelerde kullanılan dil, halkın kolayca anlayabileceği bir üslup ile kaleme alınmış, çizimlerde ise sanatsal olarak sade ve basit bir tarz benimsenmiştir. Gazetelerin bazılarında, “eşek” figürü gibi hayvan sembollerine yer verilmiş, otoriteye eleştiri bu tür Mizahî unsurlarla ifade edilmiştir. Bu sembolik anlatım, halkın yaşamını doğrudan yansıtarak Mizahî ve eleştirel bakış açısının aracı olmuştur (Himāratu Baladina,

1910).

Sansür ve Karikatür Gazeteciliği Üzerindeki Etkisi

II. Meşrutiyet ile başlayan özgürlük dönemi, sansür baskısının kısa süreli olarak hafiflediği bir dönemdir. Ancak, Mizahî gazete ve dergilerin halk üzerindeki etkisini fark eden yetkililer, sansür uygulamalarını tekrar yürürlüğe koymuştur. Bu süreçte, bazı karikatür dergileri kapatılmış, sanatçılar ise baskıya uğramıştır. Örneğin, Himâratu balâdinâ gazetesinin yayımları, otoriteye yönelik eleştiriler barındırdığı için durdurulmuş ve gazetenin sahipleri cezalandırılmıştır (Assa' dān, 1911).

Osmanlı Devleti, Tanzimat reformları ile basının gelişimine destek verse de, özellikle II. Abdülhamid döneminde basın üzerindeki denetimi artırmıştır. Osmanlı yönetimi, Lübnan'da yayımlanan gazetelerin merkezî hükümete karşı eleştirel bir çizgi izlemesini engellemek amacıyla sıkı bir sansür uygulamıştır (El-Richani, 2021). Osmanlı sansür politikaları, özellikle ulusal kimlik ve özerklik konularında hassas olan Lübnanlı gazetecileri kısıtlamış, ancak gazeteciler sansüre rağmen özerklik ve reform taleplerini dillendirmeye devam etmişlerdir. Örneđin, **Nafir Suriye** gazetesi, Osmanlı yönetiminin Lübnan üzerindeki denetimini eleştirerek özerklik taleplerini savunmuştur (Beška, 2024).

Karikatürlerin Sanatsal ve Dilsel Özellikleri

Osmanlı dönemi karikatürleri, belirli sanatsal çizgilere ve konu unsurlarına dayanarak ele alınmıştır. Çizimler, kalın ve ince çizgilerle sadeleştirilmiş, perspektif ve gölgeleme gibi sanatsal detaylar genellikle ihmal edilmiştir. Karikatürlerde yer alan karakterler, toplumdaki farklı tabakaların temsilcisi olarak çizilmiş, halk ve elit kesimi betimleyen unsurlar kullanılmıştır. Dili bakımından Mizahî yayınlar, hem edebi Arapça hem de yerel halkın dilini içeren bir üslupla kaleme alınmıştır (Al-bağla, 1913).

Osmanlı Dönemi Lübnan Gazeteciliğinde Temel İlkeler

Özgürlük ve Cesaret: Gazetecilik, otoriteye karşı bağımsız ve özgür bir ruh gerektirir. Gazeteciler, haklarını savunma konusunda korkusuz olmalı ve otoritenin baskısına boyun eğmeden halkın yanında yer almalıdır (Tüveynî, s. 1).

Basın Özgürlüğünü Kısıtlama Yöntemleri: Sansür, hapis cezası, resmi medya ve muhalif görüşlerin engellenmesi gibi kısıtlama araçları tarih boyunca kullanılmıştır. Basın, bu baskılarla mücadele ederek ifade özgürlüğünü koruma çabasını sürdürmüştür (Tüveynî, s. 1).

Yasal Düzenlemeler ve Mesleki Dayanışma: Gazetecilik, hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmaya çalışılmış, ancak yasaların adil uygulanması için mesleki birliktelik ve dayanışma önem kazanmıştır. Yasalar özgürlükleri korusa da uygulayıcıların tutumu belirleyici olmuştur (Tüveynî, s. 1).

Toplumsal Baskılar: Basına yönelik tehditler sadece otoritelerden değil, toplumun kendisinden de gelebilir. Fiziksel saldırılar ve sosyal baskılar, gazeteciliğin objektifliğini ve bağımsızlığını tehdit eder (Tüveynî, s. 1).

Ekonomik Etkiler: Gazeteler, finansal bağımsızlıklarını koruyarak daha özgür olabilir. Bağımsız gazeteler, reklam ve sponsor gibi ekonomik baskılardan uzak durarak okuyuculara dayalı bir finansman yapısını benimser (Tüveynî, s. 1).

Halkla Güven İlişkisi: Gazetecilik, halkla karşılıklı güven ilişkisine dayanmalıdır. Bu güven, gazetecilere toplumu bilgilendirme ve yönlendirme sorumluluğunu yükler. Gazeteciler, toplumun sesi olarak kamusal sorumluluğa sahiptir (Tüveynî, s. 1).

Osmanlı Dönemindeki Mizahî Gazetelerin Listesi

Lübnan'da yayınlanan bazı mizah dergileri edebî, eleştirel, mizahî, komik, alaycı ve resimli olarak sınıflandırılmıştır. Karikatürler ise isimlerini halk hafızasından esinlenerek almışlardır. Örneğin: Hebbet, Hıt bi'l-ḥurc, al-ḳalamu'l-ʿarīḍ, Abū Nevās, Kerekūz, al-mudellel, Assaʿ dān, Carāb al-kurdî ve Cuḥa. Bu dergiler aşağıda tabloda gösterilmiştir. (Tüveynî, 122).

Mizahî gazeteler hem edebî Arapçayı hem de yerel lehçeyi kullanmışlardır. Al-Hâmiş gazetesindeki şu ifade buna güzel bir örnek teşkil etmektedir: “Biz, üç sınıfa yazıyoruz. Halk dilini gerektiğinde ve farklı sebeplerle kullanırız; burası tartışma yeri değil. Diyelim ki ben bir Türküm ve hiç Arapça bilmiyorum. Eğer bundan hoşlanmazlarsa, Arapçayı bırakır ve eski bir Türkçe kullanırım.” (Al-Hâmiş, 1911)

İsim	Anlamı	Kuruluş tarihi	Sahibi	Yeri
Hebbet	Esti değişim yeli	1908	Ḥalīl Kāmle	Beyrut
Al-mutaḳid	Eleştirici	1908	Muḥammed Bākır	Beyrut
ʿivāz	Hacivat	1909	?	?
al-ḥurc	Heybe	1909	Metri al-ḥurc	Beyrut
al-rāvī	Anlatıcı	1910	Tānīyūs ʿAbdu	Beyrut
Ḥimāratu Baladina	Yurdumuzun dişi eşeği	1910	Tavfiḳ Cānā	Beyrut
al-Himāra	Dişi eşek	1910	Tavfiḳ Cānā	Beyrut
al-hamiş	Dipnot	1911	Hasan al-Naṭūr	Beyrut
al-ḳalamu'l-ʿarīḍ	Kalın kalem	1911	Abdurrahman Selam	Beyrut
Kerekūz	Karagöz	1911	Salah Murad	Trablus
al-mudellel	Şımarık	1911	Muhammed Münir al-malik	Trablus
Assaʿ dān	Maymun	1911	Muhammed Salah murad	Trablus
Ḥimāratu'l-cebel	Dağ eşeği	1913	Tavfiḳ Cānā	Beyrut
al-bağla	Dişi katır	1913	Tavfiḳ Cānā	Beyrut
Abū Nevās (Lübnanlı)	Lübnanlı Abū Nevās	1913	Muhammed Suphi ʿuḳda	Fırn alşubbak

Caráb al-kurdí	Kürt Çuvalı ⁴	1914	Tavfiķ Cānā	Beyrut
Cuĥa (Ĥaĥiya)	Nasreddin Hoca	194	Ferid Kufurí	B'abda
Yā'cūc ve Mā'cūc	Yecūcle Mecūc	??	???	???

Osmanlı Dönemindeki Mizahî Karikatürlerin Özellikleri

Osmanlı döneminde karikatür çizimi iki ana unsura dayanmaktaydı: Çizim konusu ve sanatsal çizgiler.

Çizim konusunun unsurları arasında

- İnsanî unsurlar: Elit tabaka ve halk.
- Hayvanî unsurlar: Yük hayvanı, binek ve kuş gibi evcil hayvanlar.
- Bitkisel unsurlar: Ağaç ve sebze gibidir.
- Doğal unsurlar: Dağlar ve nehirler gibidir.
- Başka unsurlar: Evler, saraylar, yemekler, giyimler, aletler, sayılabilir.

Karikatürde sanatsal çizgilerde ise şunlara dikkat edilirdi:

- Düz, eğri ve kırık çizgiler.
- Kalınlığı ince, orta (çoğunlukla) ve kalın (azınlıkla) olarak değişen çizgiler.
- Gölgeleme.
- Perspektif kurallarının ihlâli.

Sonuç

Osmanlı döneminde Lübnan basını, sadece haber paylaşımı değil, aynı zamanda Arap kültürü ve dili için bir koruma alanı oluşturmıştır. Arap entelektüelleri, gazetecilik aracılığıyla Osmanlı yönetiminde Arap kültürünün önemini vurgulamış ve Arap dünyasında siyasî bir uyanışa öncülük etmiştir. Lübnan'da gazetecilik faaliyetleri sayesinde toplumsal ve siyasî bilinçlenme artmış, bu durum Arap dünyasında bağımsızlık ve özerklik taleplerinin yayılmasına zemin hazırlamıştır (Ayalon, 1995; Makdisi, 2002).

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak halkın toplumsal ve siyasî eleştiri ihtiyacını karşılayan önemli bir mecra hâline gelmiştir. Dönemin gazeteciliği, otoriter yapının baskıcı politikaları karşısında direnç göstererek, ifade özgürlüğünü savunma ve toplumu bilinçlendirme görevini üstlenmiştir. Özellikle karikatür gazeteciliği, Mizahî ve eleştirel üslubu ile Osmanlı toplumunun sesini yansıtan önemli bir araç olarak öne çıkmıştır (Tüveynî, s. 1).

Osmanlı gazeteciliği, başlangıçta devlet kontrolünde gelişmiş olsa da, özellikle II. Meşrutiyet sonrası

⁴ Her şeyi içine alan torba anlamında mecazî olarak kullanılan bir deyimdir.

dönemde özgürlük arayışı hız kazanmış, halkın gündelik yaşamına dair sorunlar ve siyasî eleştiriler basın aracılığıyla görünür hale gelmiştir. Bu süreçte, mizah dergileri ve karikatür gazeteleri, toplumsal olaylara ve siyasî figürlere yönelik eleştirilerin dolaylı yollarla ifade edilmesini sağlamıştır. Karikatürler, Osmanlı yönetimindeki sansür uygulamalarına rağmen, halkın yaşadığı zorlukları Mizahî bir dille aktararak toplumsal farkındalığı artırmıştır. Bu yönüyle karikatür gazeteciliği, devletin baskıcı politikalarına karşı halkın sesi olmayı başarmıştır (Hebbet, 1908; Al-Himāra, 1910).

Karikatür gazeteciliğinin, halkı bilinçlendirme ve eleştirel düşüncüyü teşvik etme açısından özgün bir yeri vardır. Osmanlı gazeteciliğinin bu alanı, sansür baskısına rağmen siyasî eleştiri ve Mizahî yorumları toplumla buluşturmuş, halkın aydınlanma sürecine katkıda bulunmuştur. Bu Mizahî yayınlar, halkın yaşamını yansıtan sade ve anlaşılır bir dil kullanarak, okur kitlesinin genişlemesini sağlamış; aynı zamanda sosyal tabakalaşmalar arasındaki farkları mizah yoluyla ifade etmiştir. Çeşitli sembollerle güçlendirilen bu karikatürler, toplumsal olayları, yönetici sınıfa karşı eleştirel bir bakışla ele almıştır. Osmanlı toplumundaki “eşek” figürü gibi semboller ise, yönetici sınıfın halktan kopukluğunu Mizahî bir üslupla yansıtmıştır (Al-bağla, 1913; Himāratu Balādinā, 1910).

Baskılara rağmen gazeteciler, halkın düşüncelerini ifade eden birer sözcü olarak hareket etmiş; toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme görevini üstlenmiştir. Osmanlı dönemindeki basın, ifade özgürlüğünü koruma mücadelesinde, sansür ve baskıya karşı direnç göstererek toplumsal sorumluluğu benimsemiş ve halkın sesi olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı karikatür gazeteciliği, mizah ve eleştiri yoluyla otoriter yapıya karşı dolaylı muhalefet işlevini sürdürmüştür; aynı zamanda halkın gündelik sorunlarını Mizahî bir yaklaşımla aktarmıştır (Tüveynī, s. 1).

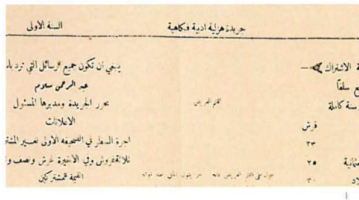
Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetecilik, modernleşmenin getirdiği toplumsal ve siyasî dönüşümlerle birlikte halkın düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü sağlamış; karikatür ve mizah yoluyla eleştirel bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu süreç, basının toplum üzerindeki etkisini artırarak toplumsal bilinçlenmeyi teşvik etmiş; modern bir kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunmuştur. Osmanlı basını, dönemin zorluklarına rağmen özgürlüğü savunarak, tarihsel bir miras bırakmıştır.

Osmanlı Dönemi Lübnan'da Yayınlanan Karikatür Gazeteleri

صحافة الكاريكاتور في العهد العثماني

- 1 هبت، بيروت، خليل كامله، 1908
Habbet, 1908
- 2 الهامش، بيروت، حسن الناطور، 1911
Al-Hamech, 1911
- 3 عيواظ، 1909
Tawaz, 1909
- 4 القلم العريض، بيروت، عبد الرحمن سلام، 1911
Al-Qalam Al-Arid, 1911
- 5 الخرج، بيروت، منترى الخرج، 1909
Al-Khourj, 1909
- 6 كراكوز، طرابلس، صلاح مراد، 1911
Karakouz, 1911
- 7 الراوي، بيروت، طانيوس عبيد، 1910
Ar-Rawi, 1910
- 8 المدلل، طرابلس، منير المثلث، 1911
Al-Moudallal, 1911
- 9 حمارة بلدنا، بيروت، توفيق جانا، 1910
Himarat Baladna, 1910
- 10 السعدان، طرابلس، صلاح مراد، 1911
As-Sa'dan, 1911

11. جراب الكردي، بيروت،

توفيق جانا، 1914

Jrab Al-Kurdi, 1914

12. أبو نواس (الليثاني)، نهر

بيروت/لبنان،

محمد صبحي عقدة، 1913

Abou Nawass, 1913

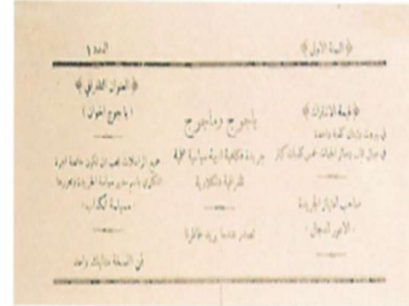
13. ياجوج وماجوج

Yajouj Wa Majouj

14. حمارة الجبل، بيروت،

توفيق جانا، 1913

Himarat Al-Jabal, 1913

Kaynakça

- Hebbet (1908): Hebbet dergisi giriş makalesi. Beyrut: Hebbet Yayınları.
- al-Himāra (1910): Al Himāra gazetesinin ilk sayısı. Beyrut: Al Himāra Yayınları.
- Assa' dān (1911): Assa' dān gazetesi başyazısı. Trablus: Assa' dān Yayınları.
- al-bağla (1913): Albağla gazetesinin eleştirel karikatürleri. Beyrut: Al-bağla Yayınları.
- Ĥimāratu Balādinā, (1910): Halk ve otorite üzerine eleştirel karikatürler. Beyrut: Ĥimāratu Balādinā Yayınları.
- Ayalon, A. (1995): The Press in the Arab Middle East: A History. Google Books.
- Ĥassān Tūveynī, (2010): قرن من الصحافة في لبنان ١٩٥٨-١٨٥٨ : al-muassatu 'l-lubnāniyya^{tu} li-l'maktabati 'l-vataniyya^{ti}, Bayrut 2010, ss.:120-126.
- Beğka, E. (2024): "From Press Boom to Consolidation: The Circulation of Palestinian Arabic Periodicals in the Late Ottoman Era (1908–1914)." Asian and African Studies.
- Dierauff, E. (2020): Translating Late Ottoman Modernity in Palestine: Debates on Ethno-Confessional Relations and Identity in the Arab Palestinian Newspaper Filasşin (1911–1930).
- al-Richani, S. (2021): "Lebanon: A Faltering Mesh of Political and Commercial Interests." Arab Media Systems.
- Magout, M. (2019): "Secularity in the Syro-Lebanese Press in the 19th Century." American Journal of International Law.
- Makdisi, U. (2002): "Ottoman Orientalism." The American Historical Review.
- Traboulsi, F. (2012): A History of Modern Lebanon. OAPEN Library.
- Visser, R. W. (2014): "Identities in Early Arabic Journalism: The Case of Louis řābūnjī." PhD Thesis, University of Amsterdam.